

Gijs Scholten van Aschat

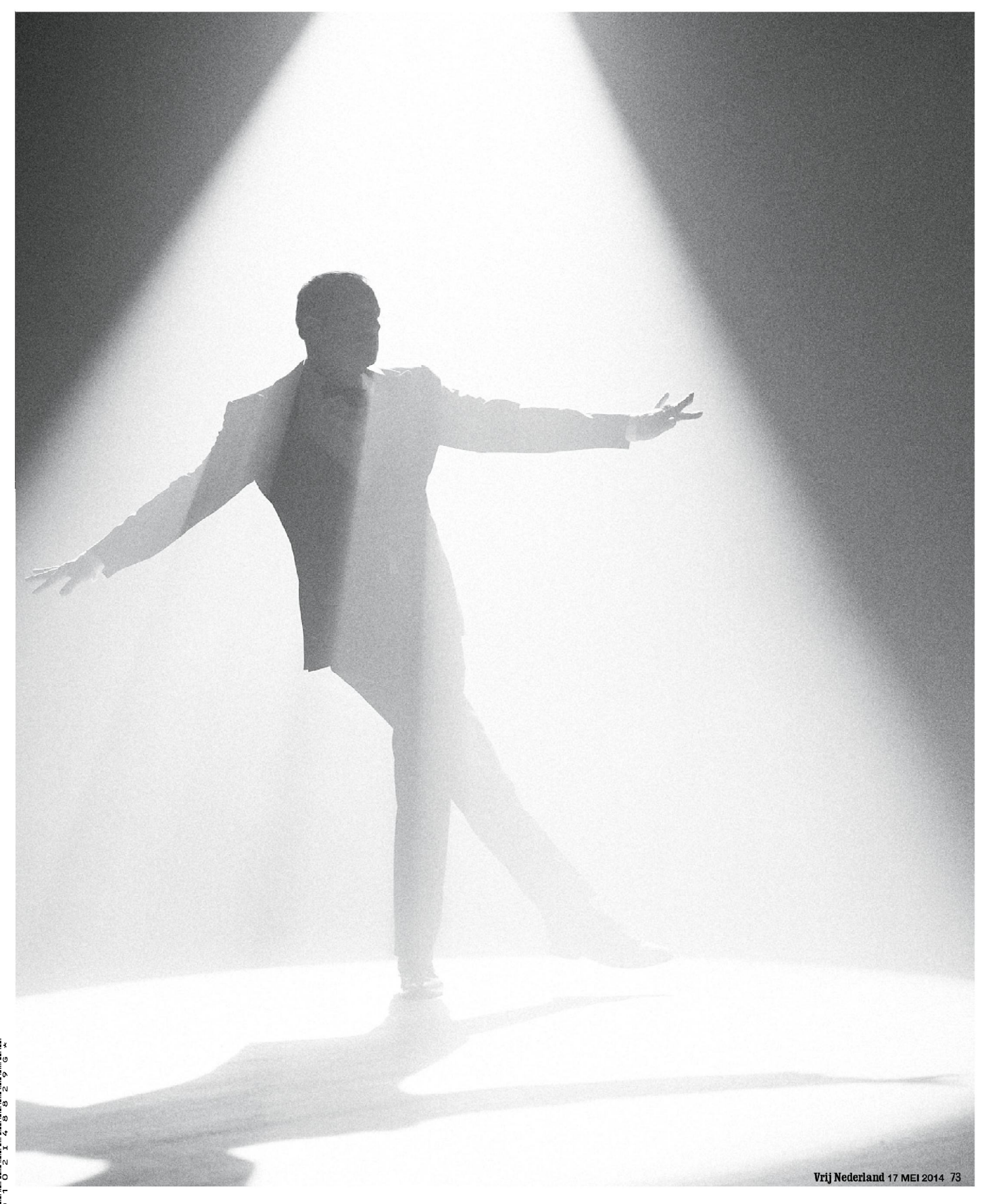
Hij houdt van zang en pret en show

portret Wie hem alleen van film of televisie kent, ziet vooral zijn beheerste kant: de zwijger, de piekeraar, de man die niet met zijn emoties overweg kan. Marijn van der Jagt trof de entertainer in Gijs Scholten van Aschat. 'Gijs wil graag amuseren.'

door Marijn van der Jagt

Gijs Scholten van Aschat in *De entertainer*, een voorstelling waarin alles wat hij te bieden heeft wel eens bij elkaar zou kunnen komen

x
g
n
g
v
n
o
t

In de repetitiezaal van Toneelgroep Amsterdam staat hij in een glimmend colbert een zwartgallig cabaretlied te zingen. De ruimte is verkleind door een stoffig zwart voordoek, de lichtspot erop is heet. Het is de eerste repetitieweek, maar de man in het licht brengt het lied over zijn treurige artiestenbestaan alsof zijn leven er van afhangt: zijn stem fleemt en snijdt, zijn lach is een wapen van charme, hij vuurt zijn cynische woorden af alsof het kogels zijn.

‘Op een podium hier dichtbij
Staat een man, die lijkt op mij
Hij houdt van zang en pret en show
Maar het publiek vindt hem zo-zo.’

Dat Gijs Scholten van Aschat zich in zijn glimjasje rotzweet voor een publiekje van drie medewerkers en één journaliste, past wel bij de verlopen artiest die hij speelt. En bij het fanatisme waarmee hij zich nou eenmaal in uitdagingen vastbijt. De tekst van het cabaretlied is grotendeels door hem zelf geschreven en loopt als een tierelier, maar de melodie die de pianist meespeelt, is nog behoorlijk ingewikkeld. En dan zijn er nog de tapschoenen waarmee de hoofdrolspeler van *De entertainer* virtuoos wil

kletteren dan hij na twee tapdanslessen kan. ‘Als je nou eens gewoon marcheert,’ suggereert zijn tapdanscoach, aanwezig bij deze repetitie in de eerste week van april, maar Scholten van Aschat vindt dat het refrein om een spetterend accent vraagt. ‘We zijn genaaid – tadadadaa,’ doet hij voor, met overtuigende tapdansersmotoriek terwijl zijn voeten luidruchtig aarommelen. ‘Gaan jullie dat morgen samen maar uitzoeken,’ rondt regisseur Eric de Vroedt de repetitie af, want de pianist (acteur Alwin Pulinckx) speelt ’s avonds elders in het land en moet mee met de spelersbus. ‘Morgen? Kunnen we nu niet nog even oefenen?’ vraagt Scholten van Aschat richting tapcoach. ‘Ik heb me er de hele dag op verheugd. Ook leuk voor Vrij Nederland. Doe ik even wat anders aan.’

En daar wordt de journaliste meegetroond naar een kleedkamer-met-spiegel, waar Scholten van Aschat zich verwoed in razend moeilijke roffels stort – ‘Shit! Die kon ik gisteren nog wél’ – totdat hij buiten adem op een stoel neerzigt, zogenaamd omdat hij de passen die zijn coach vertraagd voordoet ‘vanuit een zittende positie beter kan bestuderen’.

Eén bonk energie

Hij is geestig, plagerig, sprankelend, één bonk energie. Anders dan je zou verwachten als je

Gijs Scholten van Aschat alleen van film of televisie kent. Daar zie je vooral zijn beheerste kant: de zwijger, de piekeraar, de man die niet met zijn emoties overweg kan en zich verbergt achter een masker van geciviliseerde arrogantie. Wat hem interessant maakt om naar te kijken, is de gevoelswereld die er achter dat masker schemert: drift en lust, maar ook eenzaamheid en kwetsbaarheid; als hij zijn verdriet toont, is dat altijd intens en levensecht. Hij is aantrekkelijk, maar niet overdreven knap: intrigerende kleine ogen, een strak gezicht met een barsige mond, geen mooie bos haar maar wel weer een goeie masculiene baardgroei – hij kan overkomen als een door-

‘Hij wilde weer onderdeel worden van een ensemble’

Links: als Richard III in het gelijknamige stuk van Shakespeare, woest én swingend. Boven: in de horrorfilm *De Poel*, waaraan hij meeschreef

snee mannetje. 'Gijs is een Elckerlyc: hij heeft een ogenschijnlijke gewooneheid,' zegt filmregisseur Rudolf van den Berg die hem de hoofdrol gaf in *Tirza*, 'maar er zit in hem ook een gevaarlijk beest.'

Zijn eerste grote filmrol was de benepen advocaat in *Op afbetaling* van Frans Weisz (1993), vol opgekropte wraaklust nadat hij zijn vrouw betrapt op overspel, maar zo keurig dat hij de prostituee met wie hij het aanlegt niet na kan zeggen als ze hem vraagt haar een 'lekker wijf' te noemen. In *Tirza* (2010) was hij de bezitterige vader, een geslaagd man die denkt de wereld naar zijn hand te kunnen zetten en zichzelf gaandeweg verliest in de dolende zoektocht naar zijn dochter. Op televisie schitterde hij in *Oud Geld* als Ole Bussink, de bankierszoon die niet kon praten over zijn verongelukte zoon, en in *Pleidooi* als de goedgebekte advocaat Victor van Gilze, die in opstand kwam tegen zijn dwingerige vader. De ambitieuze zakenman: als zoon van een bankdirecteur is Scholten van Aschat thuis in dat milieu. Maria Goos: 'Wist je dat hij in zijn vrije tijd handelt in vintage horloges?'

Dat hij ook volkse figuren kan spelen, weet alleen het toneelpubliek: bij zijn glansrol in *Decadence* van het Nationale Toneel, waar hij in 1993 een Louis d'Or voor kreeg, schakelde hij

virtuoos tussen een geaffecteerde rijke playboy en een plat Haags sprekende onderwereldfiguur.

Zijn speelse fantasie en zijn plezier in de kunst van het verkleeden zien televisiekijkers alleen als ze Scholten van Aschat zien improviseren in *De vloer op*. Als hij zich na de opdracht om een Zuid-Afrikaanse landeigenaar te spelen razendsnel idioot uitdost met gekleurde hippiesjaaltjes, naar een bongo grijpt en al trommelend verklaart dat hij een zwarte ziel is in een blank jasje. De speelsheid van Gijs Scholten van Aschat komt er pas uit als hij de vloer op moet. Dan zie je het jongetje terug dat in zijn ouderlijk huis met de verkleedkist in de weer was.

Snorren en baarden opplakken

'Gijs is iemand die écht van toneelspelen houdt,' zegt Ivo van Hove als hij de acteur moet typeren die zich vier jaar geleden bij het ensemble van zijn Toneelgroep Amsterdam voegde. 'Het is voor hem veel meer dan werk; dit is wat hij het allerliefste doet, met hart en ziel, bijna als een kind. Hij is heel serieus met zijn vak bezig, verdiept zich in de stukken die hij speelt en leest daar altijd van alles omheen, maar snorren en baarden opplakken doet hij ook heel graag.' Het was Van Hove die Scholten

van Aschat uitnodigde om bij zijn gezelschap te komen. Een logische vraag, vindt de directeur van TA: 'Als je de vijf beste acteurs van Nederland opnoemt, zit Gijs daarbij.' Voor Scholten van Aschat kwam de vraag op het juiste moment, zegt van Hove: 'Hij was een beetje zoekende.'

De acteur had net besloten om een sabbatical te nemen na twee decennia onafgebroken gewerkt te hebben, waarvan een jaar of tien als freelance acteur, soms in eigen projecten, dan weer bij bestaande groepen, een paar keer als regisseur, wat blijkbaar niet helemaal beviel want daar is hij niet mee doorgegaan. Hij wilde in z'n eentje naar Spanje fietsen, maar zou in dat vrije jaar uiteindelijk *Tirza* maken. Van Hove: 'Als freelancer had hij een heerlijke tijd gehad, maar rond zijn vijftigste kreeg hij de behoefte aan een nieuwe stap.' Wat ook meespeelde, denkt van Hove, is dat een 'topacteur' in projecten met wisselende acteurs altijd 'de grote meneer' is: 'Hij wilde weer onderdeel worden van een ensemble en zich weer gericht bezighouden met repertoiretoneel.'

De bevrijding die het voor Scholten van Aschat moet zijn geweest om ook weer eens een klein rolletje te spelen in een groot bezet stuk, straalde er vanaf toen hij in *De Russen* van Toneelgroep Amsterdam de eeuwig dronken Graaf

Schabelski speelde, met een enorme sjeu en tot groot plezier van het publiek. Van Hove: 'Dat is het fijne van een ensemble: dat je wisselend op het eerste en het tweede plan kan staan.' Marieke Heebink, die bij Toneelgroep Amsterdam de afgelopen jaren veel met Scholten van Aschat heeft samengespeeld, zag dat het hem in het begin moeite kostte om het roer los te laten. 'Hij was gewend geraakt om zichzelf te helpen. Bij ons hoeft dat niet, je kan je als acteur overgeven aan de regisseur, de mensen waar je mee werkt, de situatie die je speelt. En daar was hij ook naar op zoek.' Maar misschien is die zelfredzaamheid ook een kwestie van karakter en van werkethiek. Bij de opnames van *Op afbetaling* voerde hij al een verwoed gevecht met Frans Weisz omdat hij het niet eens was met de rolinterpretatie van de regisseur. 'Met sommige acteurs heb je een regisseur-acteurs-verhouding,' zegt Rudolf van den Berg. 'Met Gijs werk je sámen.'

Vuige rocksongs

Met de toetreding van Scholten van Aschat tot Toneelgroep Amsterdam is de cirkel in zekere zin rond. Toen hij in 1983 van de Maastrichtse toneelschool kwam, was hij de enige van zijn klas die alle grote gezelschappen aanschreef omdat hij dáár wilde beginnen. Dat was wel het laatste waar de vrienden die hij op de toneelschool had gemaakt (onder wie Pierre Bokma en de club van Peter Blok, Maria Goos en Willem van de Sande Bakhuyzen, met wie hij later veel is gaan samenwerken) in eerste instantie over droomden. 'Gijs was op school niet zo'n in het oog springend talent als bijvoorbeeld Pierre Bokma,' zegt toneelschrijfster Maria Goos, die een jaar boven hem op de docentenopleiding zat en een tijdje een huis met hem deelde. 'Maar hij was wel een keiharde werker. Hij wilde absoluut het vák leren, en hij ging daarmee tegen de stroom in. Het ontwikkelen van een eigen smaak, je visie en je individuele persoonlijkheid vonden wij in die tijd belangrijker dan het vakmanschap beheersen. Gijs zat in de klas met heel geëngageerde types als Huub Stapel en Sjoerd Pleijsier. Dat Gijs na school bij de keurige Haagsche Comedie ging werken, was voor ons de andere kant van het spectrum, wij waren allemaal gek van Orkater en van het Werkteater. Maar het interessante is: degene van wie wij dachten dat het hem geen bal uitmaakte waar hij werkte, is uiteindelijk de meest geëngageerde geworden van iedereen. Bij bezuinigingen op de kunst trekt hij z'n mond open, hij komt op voor de belangen van zijn collega's en in de tijd dat hij veel bij Orkater werkte, heeft hij voor het bestaansrecht van de groep gevochten. En toen hij een tijdje terug een riant aanbod kreeg van Joop van den Ende om voor een enorm bedrag en een auto met chauffeur in een vrije productie te spelen, heeft hij daar een dag over nagedacht en het niet gedaan. Omdat hij bang was dat hij zich na een paar weken kapot zou vervelen. En bij Gijs is dat een gevaar, want hij verveelt zich best snel.'

De gretigheid waarmee Van Aschat zich op zijn rollen stort, en zijn enorme speeldrang, zorgen er wel eens voor dat hij zich meer ruimte toeëigent dan hem is toebedeeld. Bij *De geschiedenis van de familie Avenir*, de vierdelige kroniek van Maria Goos, had hij een monoloog die hij helemaal achter op het toneel moest houden, en Goos vertelt geamuseerd hoe hij per voorstelling een stukje opschoof, totdat hij vooraan eindigde. 'Geef Gijs een vinger en hij neemt een hele hand,' beaamt Marieke Heebink. Toen toneelgroep De Warme Winkel afgelopen seizoen een voorstel-

ling maakte die zich afspeelde achter het decor van Toneelgroep Amsterdams *Lange dagreis naar de nacht*, zag het publiek van *De achterkant* Scholten van Aschat dan ook regelmatig met een uitgestreken gezicht langs komen lopen. Achtelooos, zogenaamd voor een nieuwe entree aan de andere kant van het decor, en spelend dat hij zich niet bewust was van de toeschouwers die daar stiekem meekeken naar O'Neills familiedrama, maar dan wel met één geweldig getimed lepe blik richting dat extra publiek.

'Gijs wil graag amuseren,' zegt Marieke Heebink. De sombere, getergde en in zichzelf gekeerde professor die hij speelde in *In ongenade*, een mooie toneelbewerking van Coetzees roman, noemt zij een rol die tegen zijn natuur ingaat. 'Hij is totaal geen zwaarmoedig mens, hij is heel gezellig en heeft een opgeruimd karakter.'

Toch is het alsof de entertainer in Scholten van Aschat pas de laatste jaren echt is losgebrosen. Hij was altijd al goed, maar misschien heeft zijn ambitie om het goed te dóén hem ook in de weg gezeten. Zijn onzekerheid, waar hij in interviews best voor uit durfde te komen, is met het klimmen der jaren verminderd. In 2010 verbaasde hij zelfs zijn trouwste fans met zijn overrompelende woeste én swingende vertolking van Richard III in de gelijknamige muziektheatervoorstelling van Orkater. Shakespeares legendarische slechterik was in deze versie ook de leadzanger van theaterband The Sadies, en Scholten van Aschat – met baard, Schotse rok en soldatenkisten – wisselde tekstuele hoogstandjes af met de vuige rocksongs van Tom Waits. Het was een project dat hij mede zelf initieerde, hij schreef mee aan de bewerking en aan alles voelde je dat dit zijn droomvoorstelling was.

Bijzondere stem

Dat Scholten van Aschat een bijzondere stem heeft, wisten we al. Een kwestie van aanleg, techniek en bezieling. Hij heeft een geweldige dictie, weet in de grote zaal intimiteit te creë-

ren zonder zijn stem te verheffen. Ivo van Hove prijst hem om zijn taalbeheersing: de moeilijkste monologen rollen van zijn lippen zonder dat de aandacht van de inhoud wordt afgeleid. Hij is een geliefd inspreker van luisterboeken. 'Hij stelt zichzelf volledig ten dienste van het verhaal,' zegt Floor Minnaert, opnameregisseur bij uitgeverij Rubinstein. 'Je vergeet bij hem dat je naar Gijs Scholten van Aschat zit te luisteren. Net als alle goede acteurs kan hij vooruit lezen, zodat hij op tijd weet met welke intonatie een personage iets heeft gezegd. Maar wat hem speciaal maakt, is zijn rust: hij heeft het geduld om het verhaal zichzelf te laten vertellen.' Bij *De tuinen van Dorr*, dat werd verkozen tot het beste luisterboek van 2011, werkte Minnaert met Scholten van Aschat samen. Het kinderboek van Paul Biegel zit vol liedjes, die Minnaert op muziek zette en die de acteur zingt zonder de vertelling te onderbreken of de kleur van de personages te verliezen. De lichtvoetige, geestige novelle *Beretta Bobcat* waarmee Scholten van Aschat in 2012 als schrijver debuteerde (over een gefrustreerde echtgenoot met moordfantasieën over zijn rijke vrouw, dat thema komt bij hem toch steeds weer terug) werd uitgebracht als Luisterboekgeschenk.

Het schrijven zit hem in het bloed. Zijn vader schreef een geschiedenisboek, zijn moeder was vertaler en was thuis altijd omringd door boeken, vertelt hij tussen de repetities van *De entertainer* door. Daarom vindt hij het ook zo leuk dat hij naast een acterende zoon (Reinout Scholten van Aschat) en een dochter die geschiedenis studeert, ook een zoon heeft die de Filmacademie doet waar hij scenario's schrijft. Zelf heeft hij intussen ook mee geschreven aan de horrorfilm *De Poel* waar hij ook in meespeelt, en die nu in de bioscopen draait.

En straks *De entertainer* in het theater. Een voorstelling waarin alles wat hij te bieden heeft wel eens bij elkaar zou kunnen komen. De hoofdpersoon in het toneelstuk van John Osborne is een dominant mannetje dat zijn gevoelens en zijn angst om te falen non-stop met grappen overschreeuwt, en niets liever doet dan het publiek amuseren. Drie weken na de eerste repetities heeft Scholten van Aschat zijn taproffels onder de knie en hij vindt het tapdansen zo leuk dat hij erover denkt om er mee door te gaan. Een pruik met zwart glanshaar en een David Niven-snorretje onderstrepen zijn gladdere entertainers-verschijning. In de repetitie-zaal is het zwarte voordoeke weg, en in een ver-

De vloer op Improvisatietalent

Dat Gijs Scholten van Aschat een improvisatietalent is, is wel te zien wanneer hij de planken betreedt bij *De vloer op*. In dit televisieprogramma van omroep Human vraagt programmamaker Peter de Baan elke aflevering toneelspelers om een thema of dilemma te improviseren op de bühne. Scholten van Aschat ging de vloer op met onder anderen Anna Drijver, Annie Pfeifer en Katja Herbers. Hij bracht overtuigende rollen. Bijvoorbeeld van een man die na tien jaar onschuldig in de bak te hebben gezeten, weer thuiskomt bij zijn vrouw. Kijk hoe Scholten van Aschat zich moeiteloos tussen grappige en ontroerende improvisaties weet te bewegen.

vreemdend huiskamerdecor met een weglappend perspectief regisseert Eric de Vroedt met strakke hand een komische familiescène vol razensnelle, precies getimed handelingen. 'Ik doe 'm nog niet op wedstrijd-niveau,' kondigt Scholten van Aschat aan als de riedel opnieuw moet en hij wegloopt voor een hernieuwde opkomst. 'Je mag wel wat meer de zaal in kijken, Gijs,' zegt De Vroedt, omdat het grappende middelpunt van de familiescène uit pure concentratie een beetje in zijn schulp is gekropen. 'Ik ben nou eenmaal een heel schuchtere acteur,' is het onmiddellijke antwoord, wat de collega-acteurs schaterlachend bevestigen. ■

'De entertainer' gaat op 23 mei in première in Amsterdam (Stadsschouwburg). Tournee t/m 23 augustus, www.tga.nl

'Hij is de meest ge-engageerde geworden van iedereen'